

Таміла ЯЦЕНКО
(Київ, Україна)

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЛІТЕРАТУРИ

Одним із пріоритетних напрямів інноваційної перебудови сучасної шкільної освіти є формування читацької грамотності учнів, що в тезаурусі міжнародного дослідження якості освіти PISA трактується як «розуміння, використання, оцінювання, осмислення письмових текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення свого світогляду, розвитку читацького потенціалу, формування готовності до активної участі в житті суспільства» [1, с. 93]. Виняткового значення для продуктивного розв'язання цієї міждисциплінарної проблеми набуває шкільний курс літератури.

Читацьку грамотність як категорію необхідно розглядати в кореляції щодо сутності читацької діяльності учнів, що передбачає 1) уміння, що безпосередньо пов'язані з роботою з текстом, тобто знаходити і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті; 2) уміння, що ґрунтуються на власних роздумах про прочитане, тобто інтерпретувати інформацію із тексту: розуміти факти і змістову сутність тексту (тему, головну думку, загальне призначення тексту), концептуальну інформацію (авторська позиція), значення невідомих слів на основі контексту, прослідковувати причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлювати мотиви вчинків і поведінки героїв, розкривати їхні характери, формулювати висновки; 3) уміння осмислювати та оцінювати зміст і форму тексту: оцінювати зміст прочитаного і розуміти призначення його структурних компонентів; оцінювати повноту та достовірність інформації, уміти виявляти протиріччя в одному чи декількох текстах; висловлювати власну думку про прочитане; оцінювати форму тексту; 4) уміння застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю.

Тексти, що учні опрацьовують на уроках літератури, можна диференціювати так: інформаційні тексти (біографії письменників, тезаурус по теорії літератури), художньо-публіцистичні тексти (літературознавчі нариси), художні тексти (твори художньої літератури, спогади про письменників, мемуари). Формування читацької грамотності на уроці літератури – це вміння працювати з художнім словом та уважно слідкувати за розвитком авторського задуму; розуміння підтексту твору; знаходження та осмислення інтертексту; розгляд літературного твору в контексті; критичне осмислення ідейно-художнього змісту твору; розвиток читацьких інтересів і читацької культури.

Методологічною основою формування читацької грамотності учнів у системі шкільної літературної освіти є положення наукових досліджень О. Никифорової про види аналітико-синтетичних процесів сприймання літературного твору, стадії художнього сприймання, умови повноцінного осмислення художнього твору [5].

Учена визначала три види аналізу й синтезу, що здійснює читач у процесі сприймання художнього тексту: аналіз та синтез звуків і слів – «фундамент сприймання літератури»; розумові дії, спрямовані на поділ тексту, розгляд основних його частин і співвідношень між ними та висновки про зміст тексту; аналітико-синтетичні процеси відтворення прочитаного, що пов'язано з емоційно-естетичним осмисленням його значення [2, с. 100].

Перший вид характеризується тим, що розумові дії над текстом можливі лише за умов правильного сприймання змісту слів у їх контексті. Другий вид розумової діяльності корелює з академічним визначенням літературного аналізу. Третій вид аналізу означає реконструкцію в свідомості читача картин тексту в його цілісності, що викликає нові й осмислені емоції естетичного рівня. Образні елементи тексту постають в уяві читача не розрізнено, а цілісно, внаслідок чого виникають нові враження, окреслюється головна думка художнього твору, формується яскраве враження від змісту і значення прочитаного.

У процесі сприймання художнього твору різні види аналітико-синтетичних дій реалізуються в логічній послідовності: від безпосередніх емоційних вражень від прочитаного до осягнення естетичного потенціалу художніх картин і тексту загалом. Орієнтуємося на дослідження О. Никифорової, яка визначила три стадії художнього сприймання твору: емоційно-відтворювальна робота читачів; мислительна робота над текстом; особистісне засвоєння змісту і значення твору, осмислене й цілісне відтворення прочитаного [2, с. 9-11]. Перша стадія характеризується домінуванням читацької уяви та безпосереднім відтворювальним сприйманням тексту. Друга – означає активізацію пізнавальної діяльності учнів, що спрямована на ідейно-художній аналіз твору. Третя стадія характеризується глибокою взаємодією емоційної думки й осмисленого почуття, свідомим ставленням до прочитаного, його естетичним сприйняттям та інтерпретацією. Певні види аналітико-синтетичної діяльності корелюють із відповідними стадіями опрацювання художнього твору та є основою для типології аналітико-синтетичних умінь учнів-читачів і відповідних їй систем завдань.

Реалізація різних видів аналітико-синтетичних процесів передбачає дотримання певних умов роботи над текстом. Так, О. Никифорова вказувала на такі умови повноцінного сприймання тексту: сформованість мислительних операцій та операцій уяви, що дозволяють читачеві безпосередньо сприймати особливості тексту та його художні образи; виділення всіх образних елементів тексту, прийомів їх творення, що сприяє глибокому осягненню прочитаного; встановлення співвідношень між образними частинами тексту; узагальнення образних компонентів тексту та його цілісна оцінка [2, с. 102-104]. Тобто, для повноцінного осягнення тексту недостатньо розуміти лише його зовнішній зміст, а й необхідно забезпечити його емоційно-естетичне сприймання, усвідомлення образного смислу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 ; кол. авт. : М. Мазорчук та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
2. Никифорова О. И. Восприятие художественной литературы школьниками. Москва : Учпедгиз, 1959. 206 с.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА:

Яценко Т. Специфіка формування читацької грамотності учнів у шкільному курсі літератури

Яценко Таміла – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України

«Специфіка формування читацької грамотності учнів у шкільному курсі літератури».

тел. 067- 504-03-39

tamilakod@ukr.net

Тези прошу опублікувати в розділі «Педагогіка».